

Autoři textu: Jiří Formánek, Karel Hudec, Jan Plesník, Bohumil Rejman, Jan Řezníček, Jaroslav Škopek, Karel Šťastný

Kresba na titulu: Jan Hošek

Autoři fotografií: P. Pavlík (č. 1, 2, 5, 6), J. Formánek (č. 4, 7, 8, 12), T. Bělka (č. 3, 11), J. Škopek (č. 9), G. Zink (č. 10)

Jazyková spolupráce: David Heyrovský, Madeline Solomon

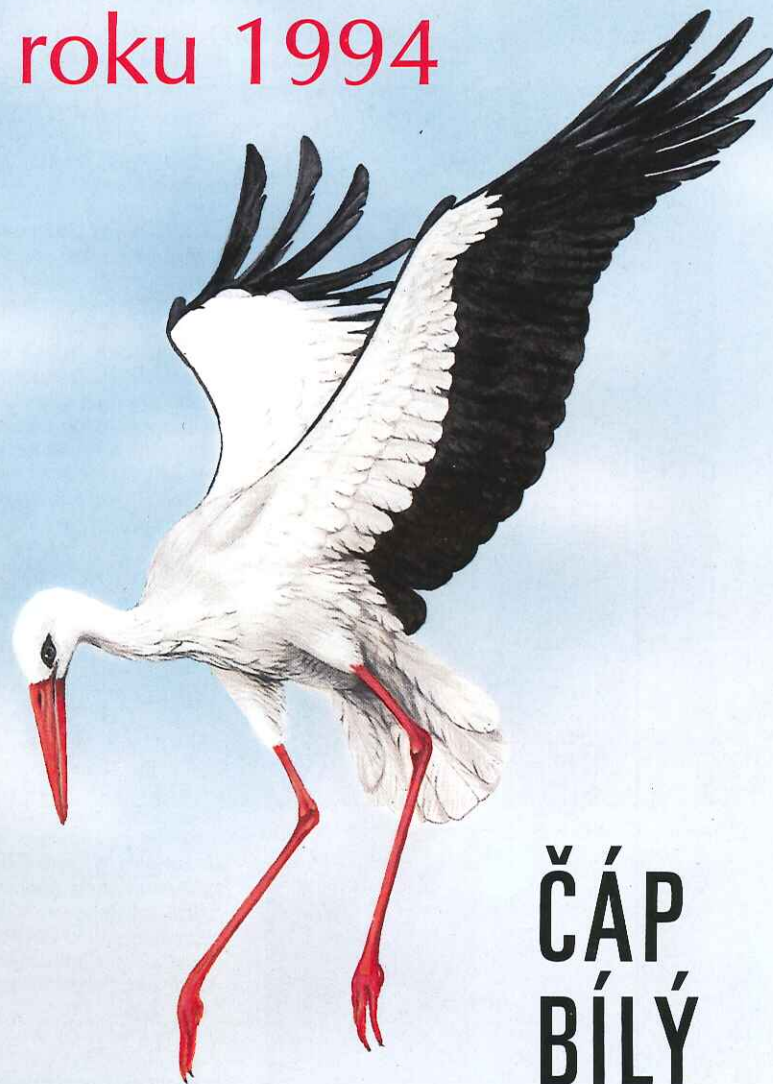
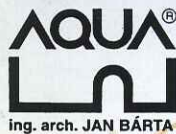
Grafická úprava: Miloslav Torn, Ivan Adam

Vydala: Česká společnost ornitologická

Pták roku 1994

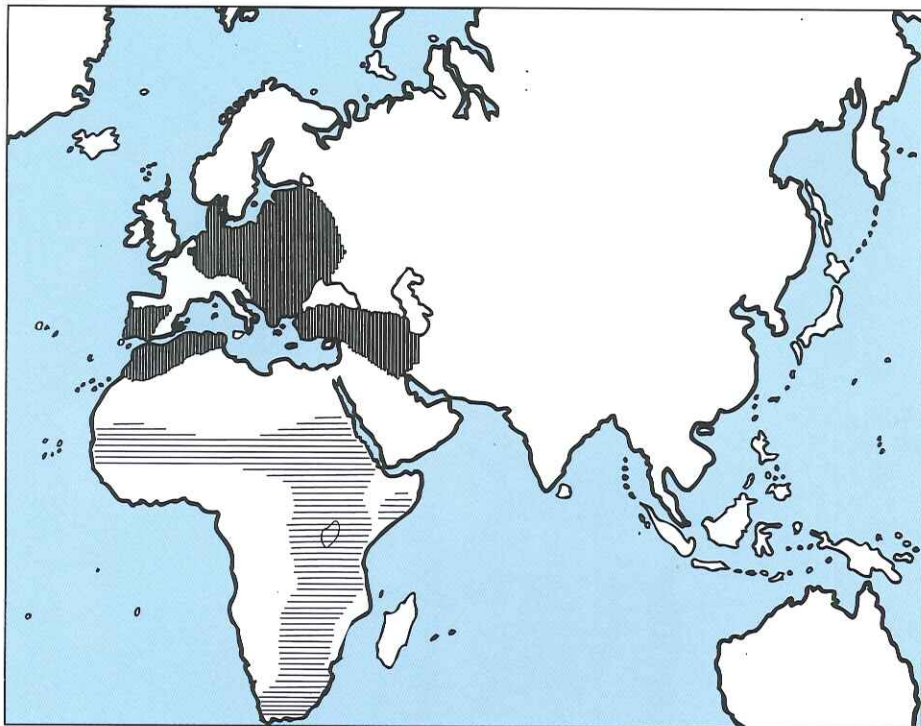

ČESKÝ
ÚSTAV
OCHRANY
PŘÍRODY

ČÁP BÍLÝ

ROZŠÍŘENÍ ČÁPA BÍLÉHO (podle Hudce a kol., 1994)

||||| hnízdíště

==== zimoviště

ZÁKLADNÍ ÚDAJE

český název – čáp bílý

vědecký název – *Ciconia ciconia*

přílet na hnízdíště – od konce března

zimoviště našich čápů – východní, jižní a v malé míře západní Afrika

nejvyšší zjištěný věk – 27 let

hmotnost – 2,6 až 4,4 kg

rozpětí křídel – až dva metry

potrava – drobní savci, žáby, ryby, ještěrky, hadi, větší druhy hmyzu a jiní bezobratlí

hnízdění – začátek dubna až konec července

snůška – 2 až 7, většinou 3–4 vejce

krmení mládat na hnízdě – 8 týdnů

Co víme o čápu bílém ?

O VÝVOJI ROZŠÍŘENÍ U NÁS

„Tam, kde se usadí čáp, přijde do rodiny štěstí.“
slovanské přísloví

Čáp bílý patří na území naší republiky mezi pravidelně hnízdící druhy ptáků. Hnízdí tu odedávna, jak dosvědčuje nejen zmínka v Claretově Physiologiariu z roku 1336 nebo zápisy v hradních a zámeckých kronikách o odstřelech „pernaté zvěře“ nebo některé písemné záznamy o čapích hnízdech používaných několik set let. Trvalá ochrana některých hnízd po tak dlouhou dobu ukazuje na oblibu až posvátnou úctu našich předků k čápům. Svědčí o tom i role, která mu byla přisouzena ve vztahu k člověku. Týká se nejen „nošení“ dětí, ale i známé pranostiky: „Na Svatého Řehoře, čáp letí přes moře...“, čápů jako důležité součásti heraldiky, Ladoových, Švabinského, Mánesových nebo Alšových obrazů a kreseb zachycujících pohodu venkovského života v souvislosti s přítomností čápa.

Podobný význam jako u nás měl čáp i v jiných evropských zemích a kulturách. Čápi se u nás odedávna těšili přízni u lidí, k čemuž přispívaly i školní obrazy, slabikáře a jiné učebnice. Tato přízeň však nezabránila tomu, aby v posledních desetiletích nenastal nápadný úbytek jeho početnosti a zmenšování oblasti rozšíření. Uvedená skutečnost platí zejména pro západní a v poslední době i střední Evropu. Z britských ostrovů pochází vůbec jediná zpráva o hnízdění z roku 1416, v Belgii hnízdili čápi naposledy v roce 1985, ve Švýcarsku zmizela původní divoce žijící populace v roce 1949 a ve Švédsku vyvedli čápi mláďata naposled v roce 1954.

Čáp bílý se proto stal jedním z prvních ptačích druhů, u něhož ornitologové zorganizovali mezinárodní sčítání hnízdících párů, a to již v roce 1934. Úspěšná akce se pak opakovala v letech 1954 a 1974, u nás se však neuskutečnila na území celé republiky. V roce 1984 proběhlo v Československu celostátní sčítání čápa bílého v rámci IV. mezinárodního sčítání. Proto byla na popud některých členů tehdejší Československé ornitologické společnosti a jejich poboček založena již v roce 1981 pracovní skupi-

na pro výzkum, ochranu a evidenci čápů bílých.

Této skupině se podařilo pomocí rozsáhlé sítě dobrovolných spolupracovníků, zejména amatérských ornitologů, získat nejen přesné údaje o počtech existujících hnízd čápa bílého či o vylíhlých a vyvedených mládat, ale i četná jiná důležitá data jako je rok založení hnízd, údaje o jejich umístění, data příletů a odletů a další fenologická data vázaná na čapí hnízdění.

Stavy hnízdících párů čápa bílého v České republice od roku 1934 (Rejman 1993)

rok	počet hnízdících párů	počet hnízd s mláďaty	počet mládat
1934	-	194	-
1958	-	469	-
1984	648	485	1287
1985	594	439	1163
1986	607	450	1058
1987	606	507	1424
1988	613	480	1472
1989	689	594	1716
1990	695	573	1572
1991	625	450	1122
1992	665	534	1432

Rodinná idyla

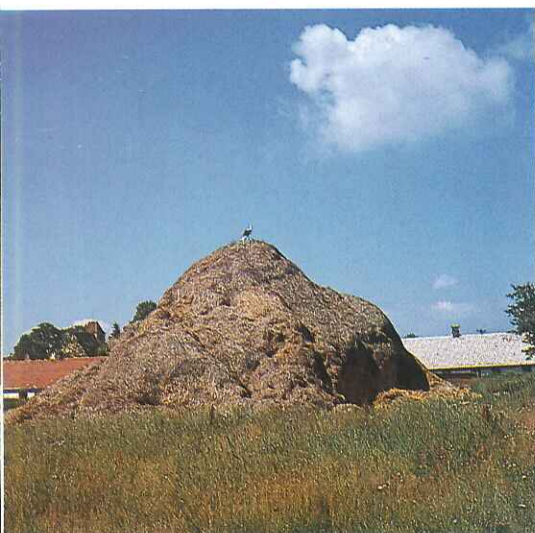

Současné hnízdní rozšíření čápa bílého na území České republiky

Získané údaje umožnily zachytit založení jednotlivých hnízd, změny početnosti, rozšíření a způsobu hnízdění čápů bílých v Čechách a na Moravě za posledních 50 let.

Zatímco dříve hnízdili čápi převážně na střeších venkovských stavení, na stodolách a na stromech, po druhé světové válce došlo u nás v umístění hnízd k výrazným změnám, které nemají obdoby v ostatních zemích střed-

Občas zahnízdí čápi i na stohu

ní a východní Evropy. Již během války, kdy zůstaly v bývalých sudetských územích opuštěné továrničky, pivovary, lihovary, sušárny a tírny, začali se čápi s oblibou usazovat na vysokých komínech.

Druhá fáze osídlování továrních komínů čapími páry u nás nastala v 50. letech i ve vnitrozemí po znárodnění průmyslu. Malé nebo hospodářsky méně důležité podniky a továrny byly uzavřeny, a tak se opakovalo v ostatních částech Čech a Moravy totéž, co v Sudetech o deset let dříve (viz Rejmanovu tab.na str. 3)

Později následovala další fáze ve změnách rozšíření čápů.

V 60. a 70. letech v důsledku pokračující kolektivizace v zemědělství a četných melioračních zásahů v krajině došlo k postupnému tlaku na hnízdní prostředí čápů. Ti začali vyhledávat oblasti nedotčené odvodňováním a postupně osídlovati vyšší polohy území, kde v méně narušené a více členité krajině nacházeli lepší potravní podmínky. Léta 70. a 80. provázela i zvýšená chemizace, což rovněž vedlo k opouštění starých hnízdišť v nížinách. Proto se čápi začali usídlovat dokonce

Hnízdo na dubu v malé kolonii čápů na jižní Moravě

Podarí se vyhnít bez úhony?

i v silně průmyslových oblastech, zvláště na Ostravsku, Karvinsku, Opavsku a Těšínsku.

Ukázalo se, že čápům ani tak nevadí znečištěné ovzduší jako chemicky kontaminovaná živá složka kulturní krajiny. Dnes zaznamenali ornitologové na severní Moravě vyšší hnízdní hustotu než v bývalém Jihomoravském kraji. Tam se zachovala jen nepatrná část malých stromových hnízdních kolonií, které pomalu, ale jistě zanikají. V poslední době dochází při stále menší nabídce hnízdních příležitostí v celém areálu hnízdního rozšíření čápa bílého k stále častějšímu umísťování hnízd na sloupech elektrického vedení. Počet těchto hnízd přes velké nebezpečí pro hnízdící ptáky neustále stoupá i v České republice. Pracovníci státní i dobrovolné ochrany přírody proto s nemalými náklady staví čápům betonové sloupy s hrubým základem hnízda. Čápi umělý základ hnízda většinou ochotně přijímají, a tak je u nás možné na více místech (Třeboňsko, Přelouč, Štramberk na Moravě) obdivovat čápy vyvádějící mláďata na pro ně postavených sloupech.

O PROSTŘEDÍ

Odedávna byl výskyt čápa bílého spojován s krajinami plnými rybníků a mokřin. Obdobná území byla donedávna charakteristická pro naše nížiny. Zejména záplavová území úvalů dolních toků moravských řek patřila k místům největšího soustředění čapích hnízd. Dodnes zde existují lesní kolonie, kde na několika stromech hnízdí i dvacet párů. Změny v krajině v posledních padesáti letech však podstatně ovlivnily i toto území. Lidé regulovali a ohrozovali řeky a stejně neúprosně vysoušeli okolní nivy. Žádný div, že tak zmizely tůně, mokřady i louky, které zemědělci ve velkém rozorali. Jen malá část čapí populace se dovedla přizpůsobit novému prostředí s lány polí, kde nacházejí jen značně omezené potravní zdroje.

O HNÍZDĚNÍ

Ze zimovišť přilétá jako první zpravidla samec, za příznivého jara již v posledních dnech března, nejčastěji však začátkem dubna. Ten obsazuje pokud možno loňské hnízdo, které hájí před cizími čápy někdy i ostrými souboji. Se samičkou se při jejím přiletu vítá na hnízdě zvláštním obřadem. Při něm oba ptáci stojí proti sobě, zaklánějí hlavy

Pět mládat se podaří vychovat jen v nejpříznivějších letech

a klapou zobákem. Protože hnízdo čápi každoročně opravují a doplňují přinesenými suchými větvemi a drny, mohou staré stavby časem být až dva metry vysoké o hmotnosti několika metrických centů. Zcela nové hnízdo dokáže pár čápů postavit přibližně za týden.

Počátkem dubna, nejpozději do počátku května, snáší samička dvě až sedm (v průměru 3,9) vajec. Ta jsou bílá, o velikosti 73 x 53 mm. Již od začátku snášení rodiče na vejcích sedí, takže se mláďata líhnou postupně po 33 až 34 dnech. Později vylíhnutá mláďata vyvedou úspěšně pouze v letech s příznivými potravními podmínkami, např. v tzv. „myších letech“, tedy v letech gradace populačního cyklu hrabošů. I když známe případy úspěšného vyvedení šesti mláďat, obvykle vylétnou z hnízda pouze tři mláďata. V příznivých sezónách vyvedou rodiče na více hnízdech úspěšně 4 až 5 čápat.

Mláďata krmí oba rodiče, přičemž vyvrhují potravu na okraj hnízda, odkud si ji mládí sami berou. V parných dnech staří zastiňují malá mláďata rozevřenými křídly nebo je i polévají vodou přinesenou ve voletí. Obdobně je zakrývají křídly při silných deštích. Po 14 dnech se začínají mláďata držet na nohou, od 25. dne již většinou na hnízdě stojí a od rodičů se rozeznají již jen podle černého zbarvení zobáku a nohou. Hnízdo opouštějí ve stáří dvou měsíců a po asi deseti dalších dnech jsou již samostatná. Po vyhnízdění se rodiny začínají s dalšími čápy soustřeďovat do menších skupin až velkých hejn, která od nás v půli srpna mizí.

Mladí čápi dospívají ve věku tří let, avšak k prvnímu hnízdění přistupují často později, většinou ve 4. až 5. roce života. Průměrný věk hnízdících čápů je osm až deset let. Nicméně známe jedince hnízdící ve věku dvacet až dvacet šest let a v polokrokové populaci dokonce až třicet let.

O POTRAVĚ

Tradiční potrava čápa bílého - žáby - patří většinou minulosti. Dnes tvoří převážnou část potravy suchozemští živočichové, zejména žijící v zemědělské krajině. Patří k nim hlavně hraboš polní, krtek obecný, méně často i další druhy savců i ptáků. Další důležitou potravní složku představuje hmyz, zejména větší druhy mnoha řádů - brouci, saranče, kobylky, dvoukřídlí apod. Velmi důležitou potravou, zvláště mláďat, jsou žížaly. Čápi sbírají i jiné bezobratlé živočichy, především plže. Na některých vlhkých, málo narušených místech v potravě těchto brodivých stále převládají žáby. Také ptáci mohou někdy hrát jako kořist čápů významnou roli, zejména mláďata ptáků hnízdících na poli. Čápi občas neopovrhnu ani ptačími vejci, ještěrkami, hady, rybami, pijavkami a mršinami živočichů. Loví tedy vše, s čím se setkají na povrchu půdy nebo v mělké vodě. Potravu hledají bedlivým procházením vhodných míst, ke kterým patří i právě oraná nebo posečená pole. Naučili se sbírat potravu v těsné blízkosti zemědělských strojů, takže nacházejí často i poraněné živočichy, s nimiž jako potravou, by se za normálních okolností nesetkali. U hraboších nor vyhlížejí kořist čekáním. Nestravitelných zbytků potravy, jako je srst, kosti nebo zbytky chitinu, se čápi zbavují v podobě vývržků.

Na afrických zimovištích se složení potravy čápů řídí potravní nabídkou. Nejčastějším biotopem při přezimování jsou savany, a proto v potravě čápa na zimovištích převládají saranče a jiný větší hmyz. Ve vlhčích místech dávají pochopitelně přednost žábám.

O TAHU

Tah čápů do afrických zimovišť patří k nejlépe prozkoumaným migracím ze všech ptačích druhů. Uvedená skutečnost je především výsledkem kroužkování čápů, které se intenzivně provádí od samého počátku záměrného značení ptáků kroužky. První historický záznam o značení ptáků je ze srpna 1880, kdy jeden poštovník označil ve španělském městě Berca čápi mládě, které bylo už za pět dní chyceno v jiném koutě Pyrenejského poloostrova.

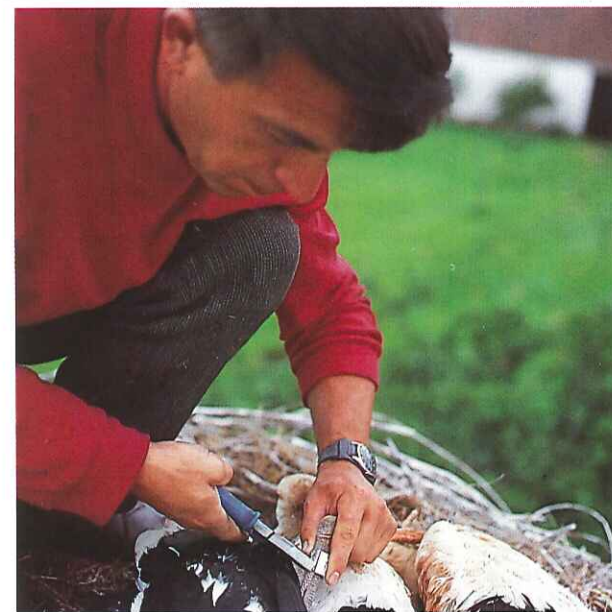
Za více než 80 let ornitologové okroužkovali na našem kontinentu desítky tisíc čápů

Čerstvé oraniště přitahuje jako magnet i čápy

a shromáždili několik tisíc nálezů z území, kudy čápi protahují, a ze zimovišť. Tak získali podrobné údaje nejen o tahových cestách, ale i o časovém průběhu tahu, o rozdílech v tahu mladých čápů a dospělých, už hnízdících ptáků, a o celé řadě zajímavostí ze života čápů. Dnes máme podrobné znalosti i o soudržnosti párů a jejich věrnosti ke svým hnízdům, o usídlování mladých čápů, o úmrtnosti a stáří čápů. Přes obrovské množství získaných poznatků má kroužkování čápů stále velký význam, zvláště dnes, kdy se čáp bílý stal v některých zemích silně ohroženým druhem.

Z výsledků kroužkování vyplývá, že evropské populace čápů táhnou dvěma hlavními směry - jihozápadním přes Španělsko a Maroko (západní populace) a jihovýchodním směrem přes Bospor, Malou Asii a Arabský poloostrov do Afriky (východní populace). Východní populace vzhledem k rozsáhlému území rozšíření a vyšší populační hustotě početně mnohonásobně převažují. Hranice mezi oběma směry tahu leží mezi Rýnem a Labem, přičemž se podél ní rozkládá rozsáhlé území, v němž se obě populace mísí. Čápi táhnoucí východní cestou se jako v obrovském trychtýři během září a října koncentrují v úzkém koridoru na území Libanonu a Izraele. Tam dochází za příznivých povětrnostních podmínek k masovému průtahu, kdy je možné přes celý den pozorovat vysoko na obloze nekonečný sled tisíců plachtících čápů. Při dalším letu přes Arabský poloostrov

Z akce kroužkování čápů v jižních Čechách

malá část ptáků, která narazí na Perský záliv, pokračuje dál do zimovišť v Přední Indii. Drtivá většina čápů se však dostane do Egypta, odkud se postupně posouvá do hlavních zimovišť ve východní a zvláště jižní Africe. Tam dorazí první čápi až koncem listopadu, nejčastěji během prosince. Mnozí kroužkování ptáci byli zastížení až v nejjihnějších cípu afrického kontinentu. Museli tedy urazit na své cestě přes 11 000 kilometrů!

Pobyt v zimovištích však netrvá dlouho. Staří čápi se již během února vydávají na zpáteční cestu, aby stihli návrat na hnízdiště nejpozději do začátku dubna. Přitom jarní cesta ze zimovišť k evropským hnízdům bývá podstatně rychlejší. Ale i tak stráví dospělí čápi na cestách ročně víc než tři měsíce.

Zato mladí čápi s návratem nijak nepospíchájí. Část ptáků dokonce zůstává v zimovištích přes celý další rok. Jiní se sice vydají na cestu, ale často domů ani nedorazí a zdržují se přes léto na potravně výhodných místech na celé trase tahové cesty od nilské nížiny do Podunají. Jen menší část mladých čápů dorazí až do oblasti hnízdění. Tito ptáci se v terénu snadno poznají podle toho, že se zdržují v malých skupinách a jsou čistě vybarvení na rozdíl od hnízdících čápů, kteří při starostech o mláďata nemají čas na péči o svůj šat.

Zimoviště populací žijících v západní Evropě a táhnoucích jihozápadním směrem nesaňají na africkém kontinentu tak daleko na jih. Pouze menší část z nich dorazí do západní Afriky až po Angolu. Zatím zcela přesně nevíme, zda se čápi táhnoucí jihozápadním směrem spojují s hlavním proudem v oblasti jihoafrických zimovišť. Celkem zimuje ve východní a jižní Africe podle německých ornitologů 350 000 těchto pozoruhodných ptáků. Vezmeme-li v úvahu, že se jedná o čápy z celé Evropy, není to jistě nikterak vysoký počet.

Již při prvním pohledu na mapu tahu čápa bílého je zřejmé, že se ptáci při tahu vyhýbají Alpám a delším přeletům přes moře. Důvodem je skutečnost, že čápi mají na rozdíl od většiny tažných ptáků odlišnou techniku letu. Dovedně využívají vzestupných proudů teplého vzduchu, v nichž se plachtěním dostávají do velkých výšek a klouzavým letem pokračují v cestě. Protože se tyto teplé proudy („komíny“) tvoří pouze nad pevninou, táhnou

čápi jen přes den za příznivých teplotních podmínek. I tak při tahu uletí denně 150 kilometrů, za zvlášť příznivých podmínek překonají dokonce dvojnásobnou vzdálenost. Známa pranostika o letu čápů přes moře na Sv. Řehoře je tedy jen pouhá představa našich předků. Nejednoduché putování čápů do tak vzdálených zimovišť vyžaduje dokonalou navigaci. Ta se přenáší z generace na generaci, neboť mladé čápy vedou již zkušení dospělí jedinci. Vývojově opoždění ptáci z pozdního hnízdění, kteří se vydají na cestu po odletu ostatních čápů, proto zpravidla zbloudí. Zmiňovanou skutečnost opakovaně potvrdily průkazné pokusy zahraničních biologů.

Velmi zajímavou kapitolou zůstává usídlování mladých čápů. Zatímco u starých čápů vědci mnohokrát prokázali návrat na stejné hnízdo po dlouhou řadu let, mladí čápi se začleňují do hnízdní populace často se značnými obtížemi. Buď se může mladý čáp spárovat s některým ovdovělým ptákem nebo si musí nový pár hnízdo vybojovat. Postavit si nové vlastní hnízdo je způsob, který se mladým čápům příliš nezamlouvá. Na základě našeho dlouholetého sledování čápů kroužkovaných speciálními kroužky, které lze na velkou vzdálenost přesně odečítat silným dalekohledem, jsme došli k překvapivým výsledkům. V okolí rodiště do 50 km zahnízdí sotva jedna třetina mladých čápů, více než jedna polovina se usídluje v sousedních populacích do vzdálenosti 250 km, nemalá zbývající část až do vzdálenosti 750 km! Podobným způsobem se naopak u nás usídlují čápi narození mimo naše území. Z více než 150 našich dokladů jen v jediném případě mladý čáp zahnízdil v sousední obci vzdálené 4 km.

Ze všech výsledků kroužkování vyplývá, že ochranu čápů a jejich životního prostředí nestačí provádět jen na omezeném území, ale ve všech zemích, kde čápi hnízdí a kterými protahují. Proto také je čápům věnována velká pozornost v mezinárodním měřítku a každých deset let se koná mezinárodní sčítání čápů a jejich hnízd. Rok 1994 je právě takovým rokem a z této důvodu je u nás v roce 1994 čáp bílý vyhlášen Českou společností ornitologickou a českou sekcí BirdLife International jako „Pták roku“.

Obracíme se na všechny, kterým osud

Nálezy čápů kroužkovaných na území České a Slovenské republiky

čápa bílého v České republice není lhostejný, aby se do této mezinárodní akce zapojili třeba jen zasláním údajů o hnízdě ve své obci (umístění hnízda, majitel objektu, přílet, počet mláďat, event. příčina neúspěšného hnízdění aj.). Velmi důležitá je každá informace o tom, zda některý čáp nemá na noze kroužek.*) Při včasné oznámení, nejlépe již během května a června, nám taková zpráva značně usnadní práci při pozdější kontrole hnízda. Naším cílem zůstává všestranné poznání biologie čápů, na jehož základě je možné provádět jeho účinnou ochranu.

*) Při zjištění čísla kroužku volejte do Kroužkovací stanice Národního muzea na telefonní číslo (02) 75 63 21.

O OCHRANĚ

Z předchozích kapitol je zřejmé, že nejzávažnější zásahy do života čápů představují trvalé změny v krajině, hlavně mizení vlhkých biotopů. Čáp sice může hnízdit i ve stepních oblastech v dosahu vody, jako je tomu třeba ve Španělsku, na Balkáně nebo v severní Africe, ale ve střední Evropě je jeho hnízdění vázáno pouze na blízkost vlhkých stanovišť, kde se vyskytují rybníky, mokřady a nebo záplavové zóny řek a potoků.

Zachování takových stanovišť umožňuje přežití čápů i mnoha dalších organismů (vodních rostlin, hmyzu, obratlovců).

Čáp bílý je příkladem ptáka, který z přítomnosti člověka těží, ale zároveň na ni často i doplácí. Odedávna lidé vytvářeli čápmi vhodné příležitosti ke hnízdění mýcením lesů, později zakládáním rybníků a stavbami nejrůznějších budov. To však platilo pouze do doby, dokud se v zemědělství hospodařilo starými metodami, bez používání umělých hnojiv a pesticidů.

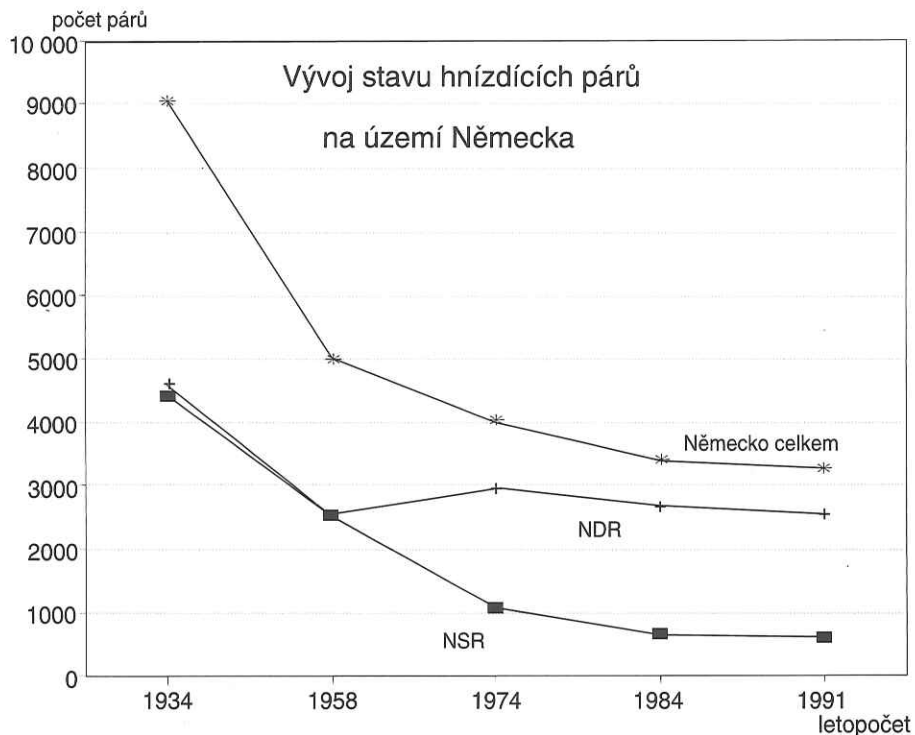
Avšak v období po druhé světové válce, kdy snaha o zvýšení výnosů v zemědělství všemi prostředky vedla ke vzniku velkoplošných polních monokultur, druhově i co do množství chudých na potravu, začali čápi z mnoha míst ustupovat. Zvláště výrazně se tento tlak projevil v západoevropských státech, kde navíc došlo ke značnému průmyslovému využití krajiny a ke zvýšení hustoty osídlení. O tom, jak tento tlak působil na čápa, výstižně vypovídá srovnání grafu vývoje čápi populace na celém území Německa a dílčí výsledky z bývalé Spolkové republiky Německo a Německé demokratické republiky.

Vývoj stavu hnízdících párů čápa bílého na území Německa

Rok	NSR	NDR	Celkem
1934	4407	4628	9035
1958	2499	2500	4999
1974	1057	2928	3985
1984	649	2722	3371
1991	585	2640	3255

V našich zemích, stejně jako v ostatních bývalých socialistických státech, není situace pokud jde o rozšíření čápa bílého tak katastrofální, protože průmyslové využívání krajiny nebylo po 2. světové válce tak intenzivní jako v západní Evropě.

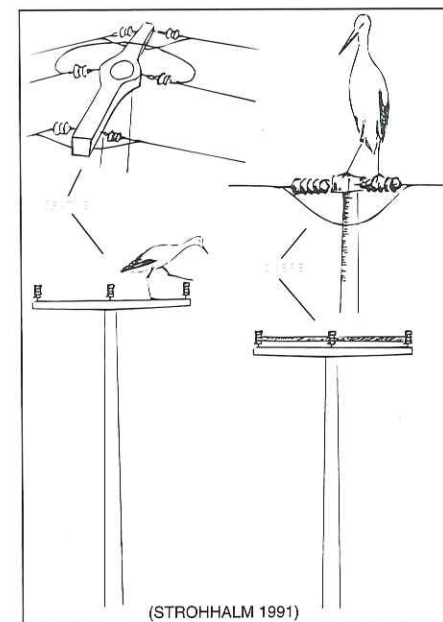
Z dalších negativních faktorů působících snižování početnosti čápů uvedme elektrická vedení, která vytvářejí v kulturní krajině hustou síť a znamenají pro ptáky velikosti čápa bez nadsázky smrtelné nebezpečí. Při nárazu do drátů si čápi zlomí křídla nebo hynou

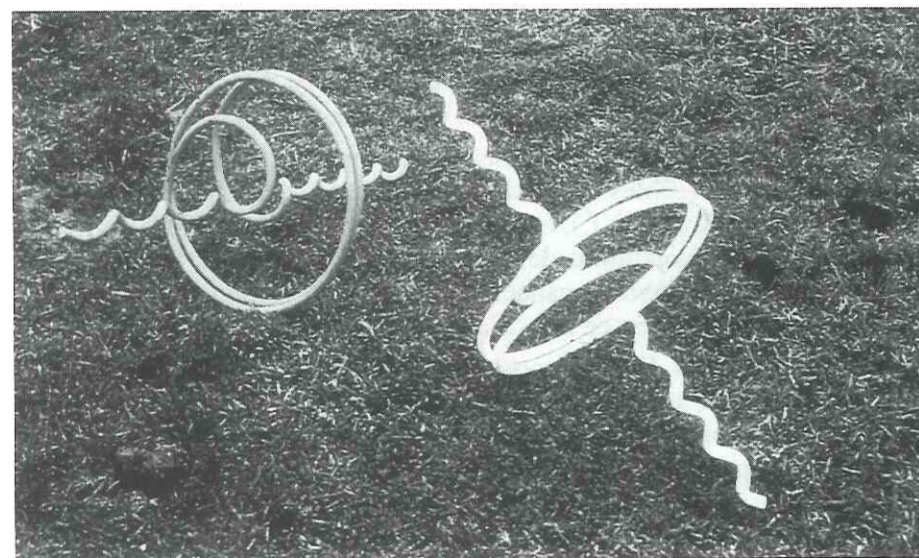
při zkratu elektrickým proudem. K obdobným úrazům dochází nejčastěji, sedí-li čápi na stožáru a dotknou se drátu, nebo při kálení, kdy vystříknutý trus zasáhne vedení. Zabití elektrickým proudem nebo nárazem do drátů zůstává nejčastější příčinou smrti čápa bílého v evropských hnízdištích. V mnoha zemích se již tento problém ochránci přírody s úspěchem řeší. U nás se začaly na severní Moravě na Novojičínsku instalovat na sloupy elektrického vedení posedy pro dravce a větší ptáky již před deseti lety. Hlavní zásadou zůstává, aby se prostřednictvím izolátoru nebo posedy nad stožárem co nejvíce od sebe oddálily dráty a uzemněné součásti (stožáry). Další možností představují plastické manžety nasazené na dráty u izolátorů. Obrázky přibližují vždy vlevo schémata nebezpečných stožárů a vpravo jejich bezpečnější řešení.

Ke snížení pravděpodobnosti nárazu na dráty elektrického vedení se na dráty zavěšují různé signalizační, dobře viditelné předměty, například barevné spirály o průměru 50 cm (viz obrázek) nebo barevné plastické koule.

Zatím jsme uváděli pouze nebezpečí hrozcí čápmi v době hnízdění. A co teprve během tahu a na zimovištích? V některých státech, například v Libanonu, střílejí lovci

táhnoucí čápy po stovkách. Navíc musejí ptáci během svého tahu často překonávat dlouhé vzdálenosti při přeletích pouští. Stačí nepříznivý vítr, který jim znemožní pokračovat v letu na vhodné místo odpočinku, a hynou

opět po stovkách. Později občas lidé naleznou jejich mumifikované, vysušené mrtvoly.

V některých případech domorodci chytají ptáky do ok nebo i do ruky, když dorazí vysílení na zimoviště. Dalším nebezpečím v některých oblastech Afriky a Středního Východu zůstává nekontrolované používání pesticidů při masovém výskytu sarančí, jimiž se čápi otráví a hromadně hynou. Stavbou přehrad v některých oblastech Afriky a Středního Východu v trase migrace čápi přišli o mnoho tradičních mokřadních stanovišť vhodných k odpočinku a k získání dostatku potravy.

Dlouhodobým sledováním příčin úmrtnosti čápů během tahu a na zimovištích biologové zjistili, že migrace a pobyt mimo hnízdiště zatím nejsou pro pokles evropských populací rozhodující. Při zvýšené úmrtnosti během tahu a na zimovištích se totiž stav postižených populací může po několika příznivých letech opět vyrovnat.

Jestliže budeme rozumně hospodařit v krajině, máme v našich zemích stále velmi dobré předpoklady pro zachování těchto populárních a bohužel mizejících opeřenců. Obdobně jako u většiny našich ptáků, zůstává prvořadým úkolem dostatečně účinná ochrana jejich stanovišť.

Závěrem si uvedeme přehled příčin snižování početnosti čápa bílého:

- 1) Odvodňování vlhkých luk a polí
- 2) Převádění malých vodních toků do podzemních stok, napřimování toků
- 3) Vyhrnování bahna na břehy při melioraci rybníků
- 4) Nadměrné užívání pesticidů (otravy a ztráta potravní nabídky v hnízdištích, na tahu i v zimovištích)
- 5) Celkové změny ve struktuře krajiny v hnízdištích i v zimovištích
- 6) Stavba elektrovedů bez vhodných signalizačních a ochranných opatření
- 7) Přítomnost materiálů z umělých hmot ve hnízdech čápů (zvýšení vlhkosti a rozvoj plísní)
- 8) Úhyn mláďat zamotaných do provázků z umělé hmoty, které staří čápi často nosí na hnízdo
- 9) Období sucha na zimovištích
- 10) Přímé pronásledování, zejména během tahu a na zimovištích (střílení, chytání do ok)

Jak můžeme čápu bílému pomoci ?

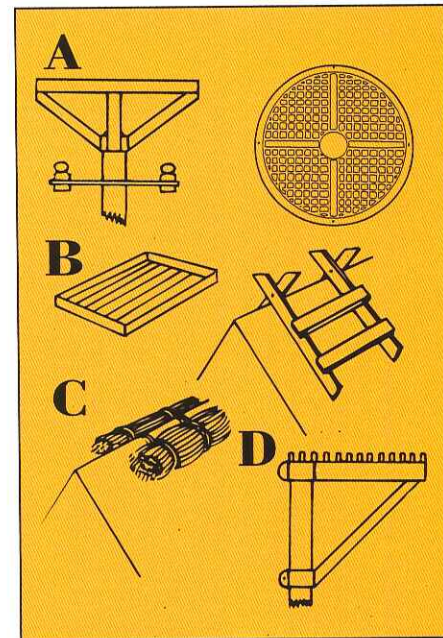
Bližším poznáním jeho života výzkumem a následnými opatřeními:

- 1) Zachováváním hnízdních podmínek řízenou ochranou biotopů
- 2) Vytvářením podmínek pro vznik nových hnízd (umělé podložky, stožary s podložkami)
- 3) Obnovováním vlhkých stanovišť (zavodňování a stavba stružek)
- 4) Ochrannými opatřeními na elektrických vedeních
- 5) Kontrolou, opravami hnízd a odstraňováním materiálů PVC a provázků z hnízd a z polí z blízkosti zemědělských podniků
- 6) Výchovným působením a finanční podporou přispívat k ochraně tahových cest a zimovišť prostřednictvím členství České společnosti ornitologické v BirdLife International
- 7) Vytvářením informačních středisek pro nejširší veřejnost i cílové skupiny (zemědělce, žáky základních i středních škol) a výchovným působením hromadně sdělovacích prostředků

V České republice má zákonná ochrana čápa bílého dlouholetou tradici. Prováděcí

Bezpečně umístěná konstrukce na sloupu elektrického vedení

Umělé podložky pod čápi hnízda: A – železný nástavec na sloup s roštem, vhodným i na vysoké komíny (vpravo); B – dřevěná koza na střechu (rozvratelná podle úhlu štítu) s prkennou podlázkou; C – svázané rákosové rohože, přehozené přes hřebeny střechy; D – jiný typ železného nástavce na sloup (s ohrádkou).
(Podle KADLECE 1987)

vyhláška č. 395/1992 Sb. k zákonu č. 114/1992 Sb. o ochraně přírody a krajiny řadí tento ptáčí druh jako ohrožený mezi zvláště chráněné organismy. Čáp bílý je rovněž uveden v Červené knize ohrožených a vzácných druhů rostlin a živočichů Československa (1988). Vzhledem k místy drastickému snižování početnosti ve větší části Evropy je čáp navíc chráněn i Úmluvou o ochraně evropské fauny a flóry a přírodních stanovišť (Bernskou úmluvou), kterou nedávno ratifikovala i Česká republika. V praxi to znamená, že státy, které tuto klíčovou mezinárodní dohodu o ochraně přírody podepsaly, zaručují, že druh bude na jejich území přísně chráněn. Od roku 1981 uvádí čápa bílého Rada Evropy mezi ptáčimi druhy, vyžadujícími zvýšenou pozornost ze strany vládní i nevládní ochrany přírody. Některá významná hnízdiště čápů v České republice (Třeboňsko, Lednické rybníky) jsou zařazena mezi mokřady meziná-

rodního významu, chráněné Dohodou o mokřadech mezinárodního významu, zejména jako prostředí pro vodní ptáky (Ramsarskou úmluvou).

White Stork - The Bird of the Year 1994

Showing great affiliation with people, the White Stork (*Ciconia ciconia*) has become one of the most popular and beloved European bird species. Nesting of White Storks in Bohemia and Moravia has already been mentioned in medieval chronicles. The bird also played an important role in folk tales and proverbs and has been a frequent theme for Czech artists and craftsmen.

Despite the favourable public attitude towards White Storks, both its breeding numbers and breeding range have drastically decreased in Western and recently Central European countries. In order to study, protect and monitor the White Stork population in Czechoslovakia, the White Stork Work Group was founded within the former Czechoslovak Ornithologic Society in 1981. In 1993, 934

White Stork nests were found in the Czech Republic. Out of these, 562 were occupied and 491 stork pairs reared at least one young. A total of 1407 young birds successfully fledged.

As the landscape and farmland changed, White Storks began to build their nests on rooftops and church towers. Nowadays, of all the nests found in the Czech Republic, 48 % are placed on chimneys, of factories especially. Many of these nests have recently been very heavily affected in the course of land redistribution and privatization. Translocation of nests and construction of artificial nest-bases for White Storks has become a common practice throughout the country. In 1993, 11 man-erected nests were used by storks in the Czech Republic for the first time.

In the 1960s and 1970s, due to changing farming practices and the loss of their wetland feeding grounds (especially due to large-scale reclamation), White Storks occupied suitable nest-sites at higher level. The birds are particularly sensitive to contamination of food resources by pesticides, PCBs or heavy metals. Recently these large birds have even started to nest on powerline poles. Thus it is also necessary to translocate nests made at such sites.

The long legs and slightly webbed feet of storks are ideal adaptations for wading in shallow water and walking in marshes. Their food consists mainly of freshwater animals and large insects. Storks fly with extended neck and trailing legs. They are notably adapted to soaring in thermal air-currents. Because they tend to be gregarious, large flocks may be seen. In the characteristic greeting ceremony between mates at the nest, both birds bend their neck backwards until their head touches their back.

The White Storks nesting in the Czech Republic migrate through two different routes. One group through the Middle East and Arabia to South Africa the second group, a small part of birds nesting in Bohemia, migrates through France and Spain to West Africa. There are very interesting patterns in the dispersal of young birds: ringing results have shown that only one third of young storks from Czech republic have to establish their home ranges near the birthplace (4-50 kms), all other birds settle mostly at a distance 200-300 kms, exceptionally 750 km.

A frequent cause of injuries to White Storks are powerlines. Injuries are caused either by direct contact with the wires or by an electric discharge when a bird lands on or takes off from poles with horizontal consoles and conductors fastened to insulators. Protection of birds landing on or taking off from the poles has already been tested with success in the Czech Republic and depends on the use of additional structures, the so-called „benches“. Unfortunately, this measure is not obligatory and is used only in some regions (e.g. the Nový Jičín district in Northern Moravia), depending on the presence of interested specialists or conservationists. Nevertheless, the State Nature Conservancy staff is seeking a solution in cooperation with other ministries.

In 1994 the White Stork International Survey is to be carried out in most European

countries. This bird species has also been declared by the „Czech Society for Ornithology“ and the „Czech BirdLife International Section“ as „The Bird of the Year“ for 1994. Any data on White Storks in the Czech Republic or those born in our country will be very much appreciated at the Czech Society for Ornithology, Hornoměřolupská 34, CZ - 102 00 Praha 10, Czech Republic (phone +42-2- 786 6700). The main aim of the action, which is supported also by the Czech Institute for Nature Conservation Prague and the Czech Union of Nature Conservationists, is to improve our current knowledge of the biology of the White Stork and on this basis to realize an effective species protection programme including habitat management.

Under the Czech National Council Act No. 114/1992 on Nature and Landscape Protection and the Czech Ministry of Environment Decree No. 395/1992 the White Stork has been given as an endangered species the status of special protection. In addition, the Bern Convention on the Conservation of European Wildlife and Natural Habitats requests special protection for White Storks. The Czech Republic has recently signed the Bern Convention. Some important nest-sites (e.g. Třeboňsko Protected Landscape Area and Biosphere Reserve, Lednické rybníky National Nature Reserve) are wetlands of international importance covered by the „Convention on Wetlands of International Importance especially as Waterfowl Habitat (the Ramsar Convention).“

How to help White Storks?

There are various ways to support the White Stork population :

- (1) to preserve its preferred habitats by ecologically sound management
- (2) to increase the number of available nest sites by erecting new man-made nest bases
- (3) to restore wetlands or wet grasslands by artificial irrigation
- (4) to promote mounting of benches on high-voltage lines
- (5) to check nests and make instant interventions if necessary
- (6) to increase public awareness of the problem of White Stork preservation in cultural landscape by mass-media and to focus on educating the public in conservation as well as target groups including decision-makers, children and farmers
- (7) to protect White Storks on their migration routes to Africa and the Middle East through „BirdLife International.“

PŘIHLÁŠKA ZA ČLENA ČESKÉ SPOLEČNOSTI ORNITOLOGICKÉ

Jméno

Datum a místo nar.

Bydliště ČOP

..... PSČ

Znalost ptáků všeobecně: a) začátečník b) mírně pokročilý

Znalosti v ostatních oborech přírodních věd

.....
podpis

Český svaz ochránců přírody

vstupuje rokem 1994 již do dvanácté sezóny projektu „Ciconia“, který zahrnuje vedle sledování početních stavů čápů též přemísťování ohrožených hnízd na umělé podložky, pokusy o jejich přilákání ke hnízdění ve vhodných lokalitách apod. Na tuto činnost se specializuje řada našich základních organizací, každoročně je tak z hnízd vyvedeno mnoho mladých čápů, kteří by bez naší pomoci nikdy nespátřili světlo Světa.

Toto je však jen nepatrný zlomek široké škály ochranných aktivit ČSOP, zahrnujících jak ochranu jednotlivých ohrožených druhů živočichů a rostlin, tak i cenných biotopů, ale též péči o čistotu vod, vzduchu a životního prostředí vůbec.

Máš-li zájem se o nás dozvědět více, či dokonce stát se jedním z nás, neváhej a pošli tento lístek, či přímo zavolej naši kancelář, kde Ti jistě poradí jak na to.

Tel.: 249 146 90, linka 4501, 4506, 471 41 63

Tvůj ČSOP